

УДК 811.111

ЗАВАЛЕВСЬКА Олена – кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри лінгвістичної підготовки, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, вул. Кузнечна, 1, Одеса, 65023, Україна (zev2020lp@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0971-8305>

ВЕРЕТЕННИКОВА Валентина – старший викладач кафедри лінгвістичної підготовки, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, вул. Кузнечна, 1, Одеса, 65023, Україна (veretennikova805@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1816-3054>

РАДІУС Олена – старший викладач кафедри лінгвістичної підготовки, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, вул. Кузнечна, 1, Одеса, 65023, Україна (radiuslena@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2686-6155>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.50.8>

Бібліографічний опис статті: Завалевська, О., Веретенникова, В., Радіус, О. (2022). Особливості вмотивованості лексики в англійській мові. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 50*, 56–65, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.50.8>

ОСОБЛИВОСТІ ВМОТИВОВАНОСТІ ЛЕКСИКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглянуто питання вмотивованості як ознаки, що лежить в основі найменування предметів, явищ, дій та ознак довкілля. Здійснено аналіз цього явища на матеріалі лексики англійської мови. Показані проблеми мотивації та вмотивованості лексичних одиниць номінації, а також питання співвідношення мотивованого й мотивувального слів. Визначено ступінь вмотивованості похідного слова та встановлені мотиваційні зв'язки лексичних одиниць. Наголошено на тому, що завдяки номінації збагачується система матеріальних і чуттєво сприйманих мовних знаків (слів, словосполучень, речень), покликаних позначити окремі предмети та класи предметів, їхні властивості і зв'язки, а також події чи факти. У межах загальної категорії номінації вирізнено лексичні номінації, які формують об'єктивний фундамент для розбудови основних класів слів: іменників, дієслів, прикметників, числівників, службових слів.

Мета статті – показати, що вмотивованість як мовне явище є відображенням засобами мови однієї або декількох ознак предмета в його назві без зміни при цьому суті вмотивованості, якщо йдеться насамперед про дериваційні відношення. На різних прикладах підтверджено, що слово як елемент мови мотивоване тією характерною ознакою предмета, яка покладена в основу його найменування та була закріплена мовною практикою. Підтверджено, що прямий зв'язок між структурними компонентами слова та його значенням засвідчує факт його вмотивованості. Отже, слова на зразок *stakeholder*, *interconnect* можна назвати мотивованими.

У статті наведено приклади лексичних одиниць, які можуть бути мотивовані семантично, морфологічно або фонетично. За наявності зв'язку між значенням слова та його звучанням таке слово вважають фонетично вмотивованим. Якщо нове значення слова можна пояснити через наявне тієї ж форми, його вважають семантично вмотивованим. Слово, яке складається з декількох морфем, що несуть певне значення, – морфологічно вмотивоване.

Підтверджено, що теорія вмотивованості лексичних одиниць потребує комплексного підходу. Вона спрямована на відтворення суттєвого зв'язку з метою вторинної номінації або передачі системи зв'язків (цілісної ситуації), а також сприяє виникненню у свідомості асоціативних зв'язків.

Ключові слова: мотивованість, номінативна функція, англійська мова, словотвірний процес, фонетична мотивованість, семантична мотивованість, лексична мотивованість.

ZAVALEVSKA Olena – Ph.D. in Pedagogical Sciences, Head of the Linguistic Training Department, State University of Intelligent Technologies and Telecommunications, 1, Kuznechna str., Odessa, 65023, Ukraine (zev2020lp@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0971-8305>

VERETENNYKOVA Valentyna – Senior Lecturer at the Linguistic Training Department, State University of Intelligent Technologies and Telecommunications, 1, Kuznechna str., Odessa, 65023, Ukraine (veretennikova805@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1816-3054>

RADIUS Olena – Senior Lecturer at the Linguistic Training Department, State University of Intelligent Technologies and Telecommunications, 1, Kuznechna str., Odessa, 65023, Ukraine (radiuslena@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2686-6155>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.50.8>

To cite this article: Zavalevska, O., Veretennykova, V., Radius, O. (2022). Osoblyvosti vmotyvovanosti leksyky v angliyskiy movi [Peculiarities of motivation of vocabulary in the English language]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya "Filolohiia" – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 50, 56–65*, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.50.8> [in Ukrainian].

PECULIARITIES OF MOTIVATION OF VOCABULARY IN THE ENGLISH LANGUAGE

Summary. *This article examines the issue of motivation as a feature underlying the naming of a word, and provides an analysis of this phenomenon in the vocabulary of the English language. The problems of motivation and motivatedness of lexical units, nominations, as well as the question of the ratio of motivated and motivating words are shown. The degree of motivation of the derived word is determined and the motivational connections of lexical units are established. This article also emphasizes that thanks to the nomination, the system of material and perceptible language signs (words, phrases or sentences) is enriched, designed to denote individual objects and classes of objects, their properties and connections, as well as facts or situations. Within the general category of nomination, lexical nominations are distinguished, which form an objective foundation for the development of the main classes of words: nouns, verbs, adjectives, numerals, various service words.*

The purpose of our study was to show that motivation as a linguistic phenomenon is the reflection of one or more features of a subject in its name by means of the language, without changing the essence of motivation, if it is primarily about derivational relations. Various examples have confirmed that the word as an element of the language is motivated by that characteristic feature of the subject, which is the basis of its name and was established by the language practice. It is proven that if there is a direct connection between the structural component of a word and its meaning, then this word is motivated. So, such words as stakeholder, interconnect can be called motivated ones.

Our article testifies and gives examples of lexical units that can be motivated semantically, morphologically or phonetically. If there is a connection between the meaning of a word and its sound, such a word is considered phonetically motivated. If the new meaning of a word is explained through the old one of the same form, it is considered semantically motivated. A word that consists of several morphemes containing a certain meaning will be morphologically motivated.

It is confirmed that the theory of motivation of lexical units requires a complex approach. It is aimed at the reproduction of an essential connection for the purpose of the secondary nomination or transmission of the system of connections (holistic situation), and also contributes to the emergence of associative connections in the mind.

Key words: *motivation, nominative function, English language, word-forming process, phonetic motivation, semantic motivation, lexical motivation.*

Постановка проблеми. Сутність мотиваційних відношень у мові, шляхи їх вивчення є однією з актуальних проблем сучасної лінгві-

стики. Особливо важливими, на наше переконання, є проблеми номінації, мотивації та вмотивованості лексичних одиниць, питання

співвідношення мотивованого й мотивувального слів, визначення ступеня вмотивованості похідного слова, встановлення мотиваційних зв'язків лексичних одиниць. Проблема відображення дійсності мовою є основою дослідження мотивації похідного слова. Крім цього, мотивація впроваджує найменування в систему мови як мовну одиницю, розвиває її та актуалізує у процесі функціонування. Вважається, що вмотивованість – це ознака, яка є основою найменування слова.

Виникнення й функціонування лексичних одиниць детерміноване здебільшого необхідністю спілкування, пов'язане з процесами номінації, тобто процесами називання того чи того об'єкта, явища, властивості тощо. Щоб побудувати висловлення для передачі співрозмовникові якоїсь думки або інформації, потрібен «будівельний матеріал». Номінація, результатом якої є створення такого будівельного матеріалу, тобто матеріальних, чуттєво сприйманих мовних знаків, покликаних позначати окремі предмети та класи предметів, їхні властивості й відношення, а також факти або ситуації, являє собою складний процес. Внутрішня форма слова допомагає зрозуміти сутність особливостей, які були відібрані як основа для номінації. Ознаку, покладену в основу найменування та усвідомлювану носіями мови як пояснювана, називають внутрішньою формою (мотивуванням) слова. У подальшому функціонуванні слова ця причина може відійти на задній план або взагалі втратитися, хоча може й зберегтися.

Практично всі лінгвісти розрізняють три основні типи вмотивованості: морфологічний, фонетичний і семантичний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях останніх років дослідження вмотивованості набувають дедалі більшої ваги. Умотивованість тісно пов'язана з процесами номінації та може бути зумовлена орієнтацією людини на різні аспекти об'єкта чи фрагмента дійсності. Аналіз мовної картини світу передбачає, що об'єкти дійсності, їхні відношення та характеристики отримують певні назви. Вибір форми нового найменування об'єктивно повинен визначатися реалізованим змістом мотивувальних ознак, виражених у слові-мотиваторі, та наявними в мові способами номінації.

Професор В. Лейчик, наприклад, вирізняє такі типи вмотивованості, як умотивованість форми, умотивованість семантики та вмотивованість функції (Лейчик, 2007). Дослідник С. Ульман своєю чергою назвав три типи вмотивованості: семантичну, морфологічну та фонетичну, або природну (Ульман, 1970). Лінгвіст Т. Кияк, зокрема, виокремив на мовному рівні такий різновид вмотивованості лексичних одиниць, як змістова, або інтенціональна, і розглядає її як структурно-семантичну характеристику лексичної одиниці (Кияк, 1989).

У лінгвістиці термін «мотивація» вживано на позначення відношень між фонетичною або морфологічною структурою та структурною моделлю слова і його значенням.

Загалом умотивованість можна осмислити як зону перетину денотативно-семантичних просторів лексичного значення та морфемної структури. Варто враховувати, що денотативно-семантичний простір включає й етнокультурні компоненти (Сидорова, 2016, с. 65). Культура є комплексом уявлень, понять, асоціацій, знань тощо, який існує лише в діалозі з іншими культурами та акумульований у мовних одиницях. Чинні в мові семантичні процеси мають універсальний характер (тобто вони спільні як для української, так і для англійської мов) та конкретний прояв (наприклад, звуження чи розширення значення слова), а стилістичні обмеження на вживання тих або тих слів виявляють здебільшого типові випадки розбіжностей (Сіняговська, 2019, с. 69).

Однак небагато уваги приділяється вмотивованості лексичних одиниць у розмовному сленгу. Вивчення виникнення, розвитку й функціонування розмовного сленгу має певне теоретичне значення для психолінгвістики, соціолінгвістики та суміжних наук про мову. На жаль, ґрунтовних робіт із цієї теми вкрай мало.

Мета статті – виявити характер умотивованості лексики в англійській мові та проаналізувати відібрані лексичні одиниці з погляду їхньої вмотивованості, а також виявити особливості їхньої мотивації.

Для її досягнення в роботі необхідно було виконати такі **завдання**:

– дослідити питання виникнення й функціонування лексичних одиниць, детермі-

нованих потребами спілкування та пов'язаних із процесами номінації того чи того об'єкта, явища, властивості;

– навести приклади з англійської мови та показати, що завдяки номінації створюється система матеріальних і чуттєво сприйманих мовних знаків, покликаних позначити окремі предмети та класи предметів, їхні властивості й відношення, а також події чи факти.

Виклад матеріалу. Номінація (від лат. *nominatio* «найменування») – це процес утворення мовних одиниць, які слугують для виокремлення й називання фрагментів дійсності та формування відповідних понять про них у формі слів, поєднань слів, фразеологізмів і речень. Цим терміном позначають також результат процесу номінації, тобто значущу мовну одиницю (Гак, 1977, с. 230). Водночас під терміном «номінація» розуміємо й сумарне позначення лінгвістичних проблем, пов'язаних з іменуванням, а також зі словотворенням, полісемією, фразеологією, що розглянуті в номінативному аспекті. Отже, теорія номінації вивчає та описує закономірності формування знакових мовних утворень.

Використання мовних форм у їхніх первинних цілях, тобто для позначення певних об'єктів, називають первинною, або прямою, номінацією, а самі форми – первинними мовними знаками. Для них характерне «просто» відношення, що відображає елементи дійсності у функціонально-генетичному аспекті, коли мовні елементи та одиниці використовують у їхній первинній функції, тобто безпосередньо на позначення того, для чого вони були спеціально створені. Наприклад, англійське слово *value* означає «цінність», а *the value of the program* означає «цінність програми», тобто програма, яка має всі ознаки якості. Це приклад прямої номінації з метою позначення певного явища.

Потреба в найменуваннях велика, оскільки людина у процесі своєї діяльності постійно відкриває нові властивості та зв'язки. Створення для кожного окремого об'єкта, явища чи окремого класу об'єктів, властивостей, відношень окремого, тільки їм властивого позначення спричинить виникнення громіздкої, а отже, незручної в застосуванні лексичної системи. Запобігти цьому покликана вторинна номінація. Вона передбачає використання у процесі номінації вже наявних одиниць у новій

для них функції. У результаті вторинної номінації найменування сприймаються як похідні за своїм морфологічним складом і за змістом, як, наприклад, англійські слова *friendly*, *insecure* (стосовно слова *user*). Отже, утворення слів за наявними в мові словотвірними моделями варто відносити до вторинної номінації. Вторинними є також ті номінації, що утворені на базі вихідних, проте певним чином трансформованих значень слів. Такі англійські лексичні одиниці, як *keyboard* «клавіатура» та *hardware* «апаратне забезпечення», постали внаслідок складання слів *key* «ключ» і *board* «дошка», *hard* «твердий, жорсткий» і *ware* «продукт виробництва», тоді як *programmable* «програмований» та *instruction* «інструкція, команда» утворені шляхом суфіксації.

Вторинні лексичні одиниці не просто називають певні фрагменти дійсності, а формують уявлення про них, певним чином концептуалізують їх у свідомості людини. Це стосується нового бачення предмета, актуалізації його окремих якостей і властивостей та видозміни враження про реалію. Як приклад візьмемо англійське *storage*, яке у своїй первинній функції означає «сховище, склад», а в результаті процесу вторинної номінації набуло значень «акумуляція», «пам'ять», «запам'ятовувальний пристрій».

Лексичну номінацію використовують для іменування елементів зовнішнього та внутрішнього досвіду людини. З огляду на це об'єктами лексичної номінації, чи номінатами, є певні елементи дійсності: предмети, процеси, якості, відношення (часові, просторові, кількісні тощо). Вони слугують об'єктивним фундаментом для виникнення в кожній мові основних класів слів: іменників, дієслів, прикметників, прислівників, числівників, службових частин мови.

Умотивованість, або так звана внутрішня форма мовних найменувань, яка не є обов'язковою з погляду функціонування мови як семіотичної системи, проте виникає як обов'язковий наслідок вторинного використання імені у процесах номінації, стає найважливішою рисою, яка поділяє всю лексику мови на одиниці мотивовані та немотивовані, або первісні.

Проблематика вмотивованості мовних знаків міцно увійшла в коло інтересів

таких наук, як соціологія, психологія, семіотика та лінгвістика. Натомість кожна із зазначених дисциплін по-різному визначає термінування цієї категорії та межі її функціонування. У представленій статті ми розглядаємо питання вмотивованості лише з погляду лінгвістики. Особливої важливості на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки набувають дослідження внутрішнього механізму взаємозалежностей плану вираження та плану змісту. Ізольоване вивчення цих рівнів мови за вирішення кардинальних проблем теоретичного й прикладного мовознавства вважають хибним серед лінгвістів різних напрямів. Деякі з них дискутують щодо природи та властивостей вмотивованості мовного знака, можливостей дослідження цієї категорії, її відмінності від інших категорій. Відомо, що вмотивованість може виступати під різними найменуваннями: «знак значення», «лексична об'єктивація», «мотивація», «осмисленість внутрішньої форми», «зумовленість внутрішніми відношеннями», «словотвірне значення», «етимологічна структура слова» тощо.

Умотивованість як мовне явище є відображенням засобами мови однієї чи декількох ознак предмета в його назві без зміни суті вмотивованості, якщо встановлюють дериваційні відношення між похідним і твірним словами. Професор В. Лейчик, наприклад, визначає вмотивованість як «прозорість семантичної структури», властивість давати уявлення про поняття, яке називає термін. Учений розрізняє такі види вмотивованості слова-терміна: а) умотивованість форми, що зумовлена мовним субстратом терміна; б) умотивованість семантики, тобто відношення до об'єкта позначення; в) умотивованість функції, тобто місце терміна в терміносистемі (Лейчик, 2007, с. 44).

Тісний і нерозривний зв'язок між звучанням та значенням є обов'язковою умовою буття будь-якої мотивованої лексичної одиниці, тоді як у невмотивованих одиницях вона абсолютна, умовна й довільна. Так, у сучасній англійській мові слова *blue* у значенні «синій», *sugar* у значенні «цукор», *source* у значенні «джерело», *five* у значенні «п'ять» та багато інших не відображають у своїй звуковій формі нічого, що «підказувало» би мовцеві їхнє значення, і є немотивованими первинними лек-

сичними одиницями. Слова на зразок *whisper* «шепотіти», *buzz* «дзижчати», *clap* «плескати в долоні», *cluck* «кудахкати», *fingerprint* «відбиток пальця», *chairbed* «крісло-ліжко», *software* «програмне забезпечення», *package* «пакет», *sable* у значенні «соболіне хутро», *in-depth* «ретельний, всебічний», *warm* «гарячий, сердечний, теплий (про колір)» і багато інших, навпаки, є мотивованими. До того ж способи їх мотивації різні. У наведених звуконаслідувальних словах *whisper*, *buzz*, *clap*, *cluck* і подібних до них звукова оболонка мовби імітує звуки, які характерні для того чи того предмета або супроводжують ту чи ту його дію. Якщо порівняти деякі звуконаслідувальні слова в різних мовах (наприклад, англ. *tumble* та укр. *мимритути*, англ. *cackle* та укр. *хихикати*, англ. *hiss* та укр. *шуніти*, англ. *tew* та укр. *нявкати*, англ. *bubble* та укр. *булькати*, *пухиритися* (про воду), англ. *quack* та укр. *крякати* й багато інших), можна пересвідчитися в тому, наскільки приблизною є ця імітація.

У процесі компонентного аналізу значення слова можна розкласти на елементарні семантичні компоненти, тобто семи. Наприклад, в англійській мові слово *bus* включає такі семи:

1) a large motor vehicle carrying passengers by road, typically one serving the public on a fixed route and for a fare (великий автомобіль, що перевозить пасажирів дорогою, зазвичай обслуговує громадськість за фіксованим маршрутом і за плату);

2) a distinct set of conductors carrying data and control signals within a computer system, to which pieces of equipment may be connected in parallel (окремий набір провідників, що несуть ці сигнали в комп'ютерній системі, до яких можуть бути підключені елементи устаткування, що управляють).

Категорія вмотивованості є ключовою в розгляді питань про зв'язок між внутрішньою формою та лексичним значенням слова чи вислову. Як уже зазначалося, С. Ульман вирізняв семантичну, морфологічну та фонетичну, або природну, умотивованість (Ульман, 1970, с. 252).

Мотивація полегшує появу слова, розпізнавання його сенсу та запам'ятовування, завдяки чому в мові закріплюються зв'язки й асоціації, властиві тим, хто говорить про об'єкти

та явища дійсності. Мотивація імен є опертям під час виникнення, зберігання та розпізнавання лексичних одиниць. Так, З. Харитончик стверджує: «Але оскільки мотивація імені не ідентична його значенню, відбиваючи лише одну яку-небудь відмітну ознаку називаного об'єкта, а не всю сукупність найбільш суттєвих властивостей, закріплених у його значенні, то вона стає надмірною, коли ім'я набуває статусу звичного й закріпленого в цьому мовному колективі позначення об'єкта» (Харитончик, 1992, с. 14).

Семантична, або образна, умотивованість ґрунтується на співіснуванні прямого й конотативного значень слова в синхронному плані. Синхронний підхід передбачає вивчення лексики певного історичного періоду з погляду її організації, тобто вивчення значення слів, стилістичної диференціації словникового складу, тематичного та лексико-семантичного групування слів, системних відношень між множинами та зв'язків між одиницями всередині цих множин. Значення таких слів викликає образні асоціації із загальновідомими поняттями, на основі яких у результаті семантичного перенесення виникли спеціальні поняття.

Внутрішня форма є неодмінною семантичною характеристикою будь-якого слова, тобто «мисленнєвий образ» предмета об'єктивованій соціальним досвідом людини та «спідказаний» їй структурними особливостями самого слова. Семантична умотивованість заснована на тому, що в найменування одного предмета на правах його структурної частини входить і найменування іншого предмета. Інакше кажучи, обидва найменування пов'язує відношення повного включення (*bed* «ліжка» > *bed* «клумба, грядка»).

Наприклад, складний іменник *beachcomber* має такі значення: «океанська хвиля, що набігає на берег», «мешканець берегів Тихого океану, що живе видобутком перлів», «особа без певного заняття; нероба». Перше з них буквально, постало як результат складання значень морфем *beach* «пологий морський берег» і *comber* «хвиля на глибокій воді». Тож умотивованість слова *beachcomber* у першому випадку морфологічна. Друге та третє значення цього слова метафоричні, переносні. У цьому випадку можна сказати, що така умотивованість є семантичною,

засновується на поєднанні прямого й переносного (конотативного) значень усередині семантичної структури слова.

Наведемо інший приклад. Англійський складний іменник *blackout* має такі значення: «вимикання світла в залі для глядачів», «тимчасова відсутність електричного освітлення», «провал у пам'яті».

Перше та друге значення буквально, тобто є результатом поєднання значень морфем *black* «чорний» та *out* «зовні; зовнішній». Зауважимо, що умотивованість слова *blackout* у першому й другому випадках морфологічна. Третє значення слова *blackout* – метафоричне. Тут умотивованість є семантичною, оскільки базована на поєднанні прямого й переносного (конотативного) значень усередині семантичної структури слова.

Повністю мотивованим є слово, що складається з одного елемента, вибір якого пояснюється попереднім («дотермінологічним») значенням, а також багатоелементне слово, у якого всі елементи пояснюються так само.

Умотивованість слова може втрачатися в сучасній мові в результаті втрати словом його первинного значення. Так, слово *spoon* «ложка» спочатку мало значення «тріска», і предмет, який слугував для набирання рідкої, розсипчастої їжі, отримав таке найменування, бо раніше їли за допомогою тріски.

Умотивованість властива далеко не кожній лексичній одиниці, а точніше, її внутрішній формі. Семантичні складники внутрішньої форми, що виникли випадково та не набули зв'язків або втратили їх із відповідним лексичним значенням, не розкривають умотивованість слова, а, навпаки, зменшують її, роблять слово загалом хибно мотивованим. На думку Д. Лотге, хибні терміни-орієнтири – це одиниці, яким властиве неправильне чи застаріле пояснення або які постали на основі хибних уявлень про явище чи предмет.

Отже, умотивованість є не лише фіксатором загальних характеристик внутрішньої форми та значення, засобом констатувати наявність семантичного зв'язку між ними, а й індикатором як кількісних, так і якісних характеристик цих загальних складників, їхньої інформаційної ролі у складі лексичного значення. На рівні умотивованості повинен простежуватися асоціативний зв'язок між

семантичними елементами номінативної одиниці та відповідним лексичним значенням.

Деякі лінгвісти, наприклад М. Степанова, вважають, що семантична вмотивованість слова визначається лексичним значенням первинних основ і семантикою тієї словотвірної моделі, якій відповідає вторинна основа (Степанова, 1963, с. 210).

Морфологічна вмотивованість припускає прямий зв'язок між лексичним значенням морфем-компонентів і структурною моделлю слова. Цей тип умотивованості спостерігаємо в похідних словах, як простих, так і складних. Відмінності між морфологічною та семантичною мотиваціями особливо чітко проступають у складних словах, у яких структурні особливості відступають на задній план, а визначальну роль відіграє саме «семантичне прочитання» зв'язків між словами-елементами. Морфологічна вмотивованість – це «властивість терміна вказувати своєю формою на категорійну належність поняття» (Лейчик, 2007, с. 21). На думку більшості лінгвістів, морфологічні способи термінотворення уможливають досягнення вищого ступеня відображення поняття у формі терміна, тобто вмотивованість є бажаним результатом відображення в лексичній одиниці засобами мови певної ознаки або ознак денотата, що є складниками корпусу ознак його лексичного значення.

Морфологічна вмотивованість наявна у випадках, де є певний зв'язок між морфологічною структурою слова та його значенням. Такий тип умотивованості спостерігаємо в похідних простих і складних словах. Наприклад:

- *stakeholder* «акціонер» (*stake* «частка капіталу», *hold* «тримати» та суфікс діяча *-er*);
- *interconnect* «взаємоз'єднувати» (*inter* «між», *connect* «сполучати, з'єднувати»);
- *nothing* «нічого» (*no* «ніяка», *thing* «рід», букв. «ніяка рід»);
- *indeed* «дійсно» (*in* «в, на», *deed* «справа», букв. «на ділі»);
- *computer* «комп'ютер, обчислювальний пристрій» (*to compute* «обчислювати» та суфікс діяча *-er*, букв. «те, що обчислює»);
- *nonsense* «нісенітниця» (*non* «ніякий», *sense* «сенс»);
- *long-distance* «далекий, віддалений» (*long* «довгий», *distance* «відстань»);

– *underline* «підкреслювати» (*under* «під», *line* «лінія, риса»);

– *well-tailored* «добре пристосований» (*well* «хороший», *to tailor* «пристосовувати» та суфікс *-ed*, що надає оформленому ним прикметнику значення «що володіє або відрізняється тим, що виражено в основі»).

Морфологічна вмотивованість є найбільш простим виявом структурування матеріального плану слова.

Умотивованість похідних одиниць – це результат цілеспрямованого словотвірного процесу, засвідченого в лексичній одиниці хоч би одним словотвірним формантом, окрім її непохідної кореневої частини. Якщо зіставити вмотивованість складних і простих похідних слів, то стає очевидним, що практично всі особливості вмотивованості дериватів більшою чи меншою мірою властиві й складним словам. Однак умотивованість може мати різний характер залежно від того, який з аспектів аналізованого поняття увиразнює відповідний вислів.

У мовах значно частіше трапляється морфологічна й семантична мотивації. За морфологічної мотивації значення лексичної одиниці «підказує» сам її склад, її компоненти, що є очевидним у наведених вище прикладах із *chairbed*, *software*, *in-depth*, *package*. Що ж до фонетичної мотивації, то багато вчених вважають, що вона є найменш поширеним способом мотивації.

Серед фонетично мотивованих слів розрізняють звуконаслідувальні (коли денотатом слова є звучання, мовлене живим чи неживим предметом) і звукосимволічні (коли денотатом слова є предмети, ознаки, дії, не здатні формувати звучання). Обидва ці явища (звуконаслідування та звукосимволізм) пов'язані, у деяких випадках їх навіть важко розрізнити.

Деякі лінгвісти називають фонетичну вмотивованість абсолютною (чи зовнішньою вмотивованістю), а інші види вмотивованості – відносними (чи внутрішньою вмотивованістю). В. Гак, наприклад, поділяє відносну (внутрішню) умотивованість на морфологічну, за якої значення слова витікає зі значення його складників, і семантичну, коли нове значення постає внаслідок переосмислення (Гак, 1998, с. 233). С. Воронін визначає фонетичну вмотивованість як «властивість

слова, що полягає в наявності необхідного, істотного, повторюваного й відносно стійкого мимовільного зв'язку між фонемами слова та покладеною в основу номінації ознакою об'єкта-денотата (мотивом)» (Воронин, 1982, с. 166). Науковці вважають, що фонетична вмотивованість реалізує образотворчі або оцінні потенції того, що означає, тоді як інші види вмотивованості зводяться до основного – семантичної вмотивованості, яка може бути чи не бути виражена морфологічно. Зазначене уможливило висновок про те, що фонетична мотивація пов'язана певною мірою з емоційною оцінкою реалій. У подальшому емоційна оцінка поступається місцем концептуальній або може базуватися на певному концептуальному уявленні, збереженому у внутрішній формі.

У процесі іменування предметів, явищ дійсності питання мотивації, вибору ознаки (мотиву) посідають центральне місце в теорії номінації, принципово розробленій ономазіологією. У процесі аналізу теоретичних передумов номінації необхідно зауважити, що за кожною назвою стоїть поняття, а поняття формується на основі сукупності суджень про предмет. Тобто ономазіологія відштовхується від концепту та досліджує те, якими ознаками мотивована поява цього поняття. З одного боку, вивчення множинності висловів, які формують ціле, фокусується на розгляді семантично пов'язаних виражень структурних понять та ономазіології. З іншого боку, під час вивчення сутності того чи того поняття ми орієнтуємося прагматично на ономазіологію, що передбачає уявлення про вибір конкретного мотиву для мотивацій конкретного концепту або конкретного референта.

Фонетична вмотивованість стосується не лише слів, що називають звук і наслідують його, а й слів, де форми відповідають його значенню на основі здатності матеріалу мовних знаків виражати символічне значення. Учені вважають, що фонетична вмотивованість слова засвідчує прямий зв'язок між фонетичною структурою слова та його значенням. Наприклад, слово *cuckoo* «зозуля» є назвою птаха, що видає звуки, подібні до його назви. Як бачимо, простежується схожість між звуковою формою слова та звуками, які видає птах, тобто звуконаслідувальні слова

відіграють вагомую роль у фонетично мотивованих словах.

З огляду на фонетичну значущість слів і у процесі зіставлення отриманих результатів з ознаковим аспектом значення тих же слів можна отримати доказ того, що звучання та значення слова прагнуть до відповідності. Ці різновиди фонетичної вмотивованості (наслідування звуком звука й передача звуком образу) здебільшого не розмежовувані, однак, на думку деяких лінгвістів, є явищами різного типу, хоча й мають точки перетину (Журавлєв, 1974, с. 14).

На думку С. Вороніна, зовнішньою передумовою виникнення в мовознавстві дисципліни фоносемантики як самостійної послугував той факт, що предметом фоносемантики є звукозображувальна система мови, і вона вимагає самостійного розгляду. Лінгвіст визнає фоносемантику наукою мовознавчого циклу, предметом якої є звукозображувальна (тобто звуконаслідувальна, або ономатопоетична, і звукосимволічна) система мови. (Воронин, 1990, с. 5). Основними принципами фоносемантики С. Воронін називав принципи мимовільності мовного знака, детермінізму, відображення, цілісності й багатоплановості. На його переконання, фоносемантика – це наука, яка постала й утверджує себе на стику фонетики (за планом вираження), семантики (за планом змісту) і лексикології (за поєднанням цих планів).

Т. Кияк, наприклад, на мовному рівні виділив такий вид умотивованості лексичних одиниць, як змістова, чи інтенціональна, яка «характеризує здатність внутрішньої форми відбивати найбільш релевантні ознаки мовного змісту слова, тобто розкриває його структурно-семантичні особливості» (Кияк, 1989, с. 38). Він вважає змістову вмотивованість структурно-семантичною характеристикою лексичної одиниці, яка експлікує за допомогою засобів мови раціональний лексико-семантичний зв'язок між значенням і внутрішньою формою цієї одиниці.

Змістова вмотивованість може проявляти себе по-різному залежно від мовного узусу. Насамперед це стосується виділення в мові загальноновживаної лексики та науково-технічної термінології, що пов'язано з особливостями функціонування слів у цих сферах лексики.

На підставі вивчених підходів до типології вмотивованості можна дійти висновку про те, що під умотивованістю варто розуміти співвідношення між внутрішньою формою слова та його семантикою, раціональну, логічну виправданість зв'язку між формою і змістом. Про це свідчать також дослідження В. Лейчика, С. Гриньова-Гриневича та інших науковців, що стосуються вмотивованості терміна. Під умотивованістю терміна згадані вчені розуміють його семантичну прозорість, а також властивість його форми давати уявлення про називане ним поняття (Лейчик, 2007; Гринев-Гриневич, 2008). Т. Кияк визначає вмотивованість терміна як акт відображення однієї або декількох ознак предмета в його назві засобами мови, як показник «виправданості» найменування (Кияк, 1989, с. 33–34).

3. Харитончик вважає, що для лексикологічних досліджень «набагато важливішим є питання про співвідношення форми та змісту лексичних одиниць, у зв'язку із чим принципового значення набуває проблема вмотивованості лексичних одиниць, їхньої внутрішньої форми, крізь яку проглядається спосіб вираження поняття, зв'язок між звуковою оболонкою та змістом» (Харитончик, 1992, с. 13). Учена розглядає тісний і нерозривний зв'язок між звучанням та значенням як неодмінну умову буття кожної лексичної одиниці.

Висновки. Унаслідок аналізу відібраних лексичних одиниць ми встановили, що в англійській мові серед мотивованих переважає семантична мотивація, основним способом семантично мотивованих одиниць є метафора. Морфологічна мотивація переважно представлена афіксацією.

Багатозначність лексеми-мотиватора впливає на похідне найменування, відповідно, полісемія вторинного слова забезпечується завдяки реалізації різних смислів лише на рівні лексико-семантичних варіантів мотивувальної лексеми.

Встановлено, що є низка підходів до досліджуваної мовної універсалиї, проте всі лінгвісти визнають наявність зв'язку між планом змісту та планом вираження лексичних одиниць, а отже, умотивованість є зв'язком між формою та змістом. Категорія вмотивованості є особливо важливою для викладання іноземної мови, тому питання, пов'язані із цими й іншими її проявами, дуже важливі, а їх дослідження є лінгвістично виправданим.

Перспективою подальших розвідок є розроблення навчальних матеріалів для студентів, що сприятимуть розширенню загальнокультурного кругозору, дадуть змогу урізноманітнити прийоми та форми роботи для виявлення вмотивованості лексики в англійській мові.

ЛІТЕРАТУРА

- Блинова О.** Термин и его мотивированность. *Терминология и культура речи* / отв. ред. Л. Скворцов, Т. Коготкова. Москва : Наука, 1981. С. 28–37.
- Воронин С.** Основы фоносемантики. Ленинград, 1982. 244 с.
- Воронин С.** Из истории изучения звукоизобразительности. *Фоносемантические идеи в зарубежном языкознании* : учебное пособие / ред. С. Воронин. Ленинград, 1990. С. 98–107.
- Гак В.** К типологии лингвистических номинаций. *Языковая номинация: общие вопросы* / отв. ред. : Б. Серебренников, А. Уфимцева. Москва : Наука, 1977. С. 230–293.
- Гак В.** Языковые преобразования. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1998. 768 с.
- Гринев-Гриневич С.** Терминоведение : учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва : Академия, 2008. 304 с.
- Журавлёв А.** Фонетическое значение. Ленинград, 1974. 160 с.
- Кияк Т.** Лингвистические аспекты терминоведения : учебное пособие. Киев : УМК ВО, 1989. 104 с.
- Красина Е.** Дискурс, высказывание и речевой акт. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия «Лингвистика»*. 2016. Т. 20. № 4. С. 91–102.
- Кубрякова Е.** Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в понимании мира. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 540 с.
- Кунин А.** Англо-русский фразеологический словарь (English-Russian Phraseological Dictionary). Москва : Русский язык, 1984. 944 с.
- Лейчик В.** Терминоведение: предмет, методы, структура. 3-е изд. Москва : ЛКИ, 2007. 256 с.
- Сидорова Т.** Типология мотивированности слова в когнитивном аспекте. *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*. 2016. № 4. С. 65–72.

- Сніяговська І.** Порівняльна лексикологія англійської та української мов : конспект лекцій. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2019. 149 с.
- Степанова М.** О словообразовательных моделях: на материале современного немецкого языка. *Как подготовит интересный урок иностранного языка* : сборник статей / под ред. Т. Дегтерева. Москва, 1963. С. 208–233.
- Ульман С.** Семантические универсалии. *Новое в лингвистике*. Москва : Прогресс, 1970. Вып. 5. С. 250–299.
- Харитончик З.** Лексикология английского языка : учебное пособие. Минск : Вышэйшая школа, 1992. 229 с.
- Gineste M.** De la phrase à la proposition sémantique: un point de vue de la psychologie cognitive du langage. *L'information grammaticale*. 2003. № 98. P. 48–51.

REFERENCES

- Blinova, O.** (1981). Termin i ego motivirovannost' [The term and its motivation]. In L. Skvortsov, T. Kogotkova (Eds.), *Terminologiya i kul'tura rechi – Terminology and culture of speech* (pp. 28–37). Moscow: Nauka [in Russian].
- Voronin, S.** (1982). *Osnovy fonosemantiki [Fundamentals of phonosemantics]*. Leningrad [in Russian].
- Voronin, S. (1990). Iz istorii izucheniya zvukoizobrazitel'nosti [From the history of the study of sound imaging]. In S. Voronin (Ed.), *Fonosemanticheskie idei v zarubezhnom yazykoznanii: uchebnoe posobie – Phonosemantic ideas in foreign linguistics: textbook* (pp. 98–107). Leningrad [in Russian].
- Gak, V.** (1977). K tipologii lingvisticheskikh nominatsiy [On the typology of linguistic nominations]. In B. Serebrennikov, A. Ufimtseva (Eds.), *Yazykovaya nominatsiya: obshchie voprosy [Language nomination: general questions]* (pp. 230–293). Moscow: Nauka [in Russian].
- Gak, V.** (1998). *Yazykovye preobrazovaniya [Language conversions]*. Moscow: Shkola “Yazyki russkoy kul'tury” [in Russian].
- Grinev-Grinevich, S.** (2008). *Terminovedenie: uchebnoe posobie dlya studentov vysshikh uchebnykh zavedeniy [Terminology science: textbook for students of higher educational institutions]*. Moscow: Akademiya [in Russian].
- Zhuravlev, A.** (1974). *Foneticheskoe znachenie [Phonetic meaning]*. Leningrad [in Russian].
- Kiyak, T.** (1989). *Lingvisticheskie aspekty terminovedeniya: uchebnoe posobie [Linguistic aspects of terminology: textbook]*. Kyiv: UMK VO [in Russian].
- Krasina, E.** (2016). Diskurs, vyskazyvanie i rechevoy akt [Discourse, utterance and speech act]. *Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhby narodov. Seriya “Lingvistika” – Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia. Series “Linguistics”, 4 (Vol. 20)*, (pp. 91–102) [in Russian].
- Kubryakova, E.** (2004). *Yazyk i znanie. Na puti polucheniya znaniy o yazyke: chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol' yazyka v ponimani mira [Language and knowledge. On the way to gaining knowledge about language: parts of speech from a cognitive point of view. The role of language in understanding the world]*. Moscow: Yazyki slavyanskoy kul'tury [in Russian].
- Kunin, A.** (1984). *Anglo-russkiy frazeologicheskiy slovar' [English-Russian Phraseological Dictionary]*. Moscow: Russkiy yazyk [in English and Russian].
- Leychik, V.** (2007). *Terminovedenie: predmet, metody, struktura [Terminology: subject, methods, structure]*. 3rd ed. Moscow: LKI [in Russian].
- Sidorova, T.** (2016). Tipologiya motivirovannosti slova v kognitivnom aspekte [A typology of motivated word in the cognitive aspect]. *Aktual'nye problemy filologii i pedagogicheskoy lingvistiki – Actual problems of philology and pedagogical linguistics*, 65–72 [in Russian].
- Siniakovska, I.** (2019). *Porivnialna leksykologhiia anhliiskoi ta ukrainskoi mov: konspekt lektsii [Comparative lexicology of the English and Ukrainian languages: lecture notes]*. Kryvyi Rih: DonNUET [in Ukrainian].
- Stepanova, M. (1963). O slovoobrazovatel'nykh modelyakh: na materiale sovremennogo nemetskogo yazyka [About word-building models: on the material of the modern German language]. In T. Degtereva (Ed.), *Kak podgotovit' interesnyy urok inostrannogo yazyka: sbornik statey [How to prepare an interesting foreign language lesson: collection of articles]* (pp. 208–233). Moscow [in Russian].
- Ull'man, S.** (1970). Semanticheskie universalii [Semantic universals]. *Novoe v lingvistike – New in linguistics* (Issue 5), (pp. 250–299). Moscow: Progress [in Russian].
- Kharitonchik, Z.** (1992). *Leksikologiya angliyskogo yazyka: uchebnoe posobie [Lexicology of the English language: textbook]*. Minsk: Vysheyshaya shkola, [in Russian].
- Gineste, M.** (2003). De la phrase à la proposition sémantique: un point de vue de la psychologie cognitive du langage [From sentence to semantic proposition: a perspective from the cognitive psychology of language]. *L'information grammaticale – Grammatical information*, 98, 48–51 [in French].